

DŽEFRI ARČER

PISMO-GLAVA

Sa engleskog preveli

Danko Ješić

Jovana Jelenović

Prvo izdanje, 2022

Ova publikacija u celini ili u delovima ne sme se umnožavati, prešampavati ili prenositi u bilo kojoj formi ili bilo kojim sredstvom bez dozvole autora ili izdavača niti može biti na bilo koji drugi način ili bilo kojim drugim sredstvom distribuirana ili umnožavana bez odobrenja izdavača. Sva prava za objavljivanje ove knjige zadržavaju autor i izdavač po odredbama Zakona o autorskim pravima.

ZA BORISA NEMCOVA
Voleo bih da sam hrabar kao on

Zahvalnica

Zahvaljujem se sledećim ljudima na neprocenjivo vrednim
savetima i podacima:

Sajmonu Bejnbridžu, ser Rodriku Brajtvajtu,
Vilijamu Brauderu, Mariji Terezi Burgoni,
Džonatanu Kaplanu KS, kapetanu Rodu Fulertonu,
Munpalu Grevalu, Viki Melor,
ser Kristoferu i ledi Mejer, profesoru Kitu Mofatu,
Andreju Palčevskom, Melisi Pimentel,
Alison Prins, Ketrin Ričards i Suzan Vat.

PRVA KNJIGA

1.

Aleksandar

Lenjingrad, 1968.

- Šta ćeš da radiš kad završiš školu? – upitao je Aleksandar.
- Nadam se da će me primiti u KGB – odgovorio je Vladimir – ali neće me ni uzeti u razmatranje ako se ne upišem na državni univerzitet. A šta je s tobom?
- Nameravam da budem prvi demokratski izabran predsednik Rusije – rekao je Aleksandar smejući se.
- A ako uspeš – rekao je Vladimir, koji se nije smejao – možeš da me postaviš za načelnika KGB-a.
- Ne odobravam nepotizam – rekao je Aleksandar kad su prošli školskim dvorištem i izašli na ulicu.
- Nepotizam? – pitao je Vladimir dok su išli kući.
- Izraz potiče od italijanske reči za „nećaka“, i prvi put se pominje u sedamnaestom veku u vezi s papama, koje su često davale novac svojim rođacima i bliskim prijateljima.
- A šta fali tome? – pitao je Vladimir. – Samo zameni pape KGB-om.
- Ideš li u subotu na utakmicu? – pitao je Aleksandar želeći da promeni temu.
- Ne. Kad je FK *Zenit* stigao do polufinala, neko kao ja nije imao nikakve izgleda da dobije ulaznicu. Ali ti ćeš, pošto

ti je otac poslovođa u luci, sigurno dobiti dva mesta na tribini rezervisanoj za članove partije?

– Neću, jer on i dalje odbija da se učlani u Komunističku partiju – kazao je Aleksandar. – A kad sam ga poslednji put pitao, uopšte nije zvučao optimistično u vezi s nabavkom ulaznica, tako da je ujka Kolja moja jedina nada.

Kako su išli dalje, Aleksandar je shvatio da obojica izbegavaju temu koja im je stalno bila na pameti.

– Kad misliš da ćemo saznati?

– Nemaam pojma – odgovorio je Aleksandar. – Pretpostavljam da naši predavači uživaju gledajući nas kako patimo, sasvim svesni da poslednji put imaju neku vlast nad nama.

– Ti nemaš razloga za brigu – rekao je Vladimir. – Jedina nedoumica u tvom slučaju jeste da li ćeš dobiti *Lenjinovu stipendiju* za *Institut za strane jezike* u Moskvi, ili će ti ponuditi mesto na državnom univerzitetu da studiraš matematiku. A ja ne mogu da budem siguran čak ni da će me primiti na univerzitet, a ako me ne prime, moje šanse da se priključim KGB-u su *kaput*. – Uzdahnuo je. – Verovatno ću završiti radeći kao lučki radnik do kraja života, a tvoj otac će mi biti šef.

Aleksandar nije ništa rekao dok su ulazili u stambenu zgradu u kojoj su živeli i počeli da se penju izlizanim kamenim stepenicama do svojih stanova.

– Voleo bih da živim na prvom spratu, a ne na devetom.

– Kao što znaš, Vladimire, samo članovi Partije žive na prva tri sprata. Ali siguran sam da ćeš se, kad te prime u KGB, spustiti malo niže.

– Vidimo se ujutro – kazao je Vladimir ignorišući prijateljevu podsmešljivu opasku i krećući da savladava preostala četiri sprata.

Kad je otvorio vrata malog porodičnog stana na petom spratu, Aleksandar se setio novinskog članka koji je nedavno

čitao u jednom državnom časopisu, u kojem je pisalo da je Amerika toliko preplavljena kriminalcima da svako ima najmanje dve brave na ulaznim vratima. Pomislio je kako je možda jedini razlog što toga nema u Sovjetskom Savezu činjenica da niko ne poseduje ništa vredno.

Otišao je pravo do svoje sobe znajući da se majka neće vratiti dok ne završi smenu u luci. Iz školske torbe je izvadio nekoliko listova papira na linije, olovku i prilično ofucanu knjigu, spustio ih na stočić u uglu sobe pa otvorio *Rat i mir* na 179. strani i nastavio da prevodi Tolstojeve reči na engleski. *Kad je porodica Rostov sela da večera te noći, Nikolaj je izgledao odsutno, i ne samo zato...*

Aleksandar je proveravao svaki red u potrazi za slovnim greškama i da vidi može li smisliti neku prikladniju englesku reč, kad je čuo da se otvaraju ulazna vrata. Stomak mu je zakrčao, pa se zapitao da li je majka uspela da prokrijumčari neke ostatke iz oficirske menze, gde je radila kao kuvarica. Zatvorio je knjigu i otišao da joj se pridruži u kuhinji.

Elena mu se toplo osmehnula dok je sedao na drvenu klupu kraj stola.

– Imamo li večeras nešto posebno, mama? – pitao je Aleksandar, pun nade.

Ponovo se osmehnula i počela da prazni džepove, vadeći jedan veliki krompir, dva paškanata, pola vekne hleba i glavnu premiju te večeri – odrezak koji je verovatno posle ručka ostao na tanjiru nekog oficira. *Prava gozba*, mislio je Aleksandar, u poređenju sa onim što će njegov prijatelj Vladimir jesti te večeri. Nekom je uvek gore nego tebi, često ga je podsećala majka.

– Ima li nekih vesti? – pitala je Elena dok je ljuštila krompir.

– Postavljaš mi isto pitanje svake večeri, mama, a ja ti kažem kako ne očekujem vesti još najmanje mesec dana, možda i duže.

– Tvoj otac bi bio tako ponosan da dobiješ *Lenjinovu stipendiju*. – Spustila je krompir i odložila koru na stranu. Ništa se ne baca. – Znaš, da nije bilo rata, tvoj otac bi upisao neki fakultet.

Aleksandar je to dobro znao, ali uvek je voleo da čuje kako je tata bio mlađi vodnik na Istočnom frontu, tokom opsade Lenjingrada, i mada je vrhunska oklopna divizija napadala njegovu jedinicu neprekidno devedeset tri dana, nije napuštao položaj dok Nemci nisu odustali i povukli se u svoju zemlju.

– Zbog čega je dobio *Orden odbrane Lenjingrada* – rekao je Aleksandar u pravom trenutku.

Majka mu je tu priču ispričala sigurno stotinu puta, ali Aleksandru ona nije dosadila, mada otac nikad to nije pominjao. A sad, gotovo dvadeset pet godina kasnije, nakon što se vratio u luku, postao je drug poslovođa, i imao je tri hiljade lučkih radnika pod svojom komandom. Mada nije bio član partije, čak je i KGB morao da prizna kako je on pravi čovek za taj posao.

Ulazna vrata su se otvorila i zatvorila treskom najavljujući da je otac stigao. Aleksandar se osmehnuo dok je otac ulazio u kuhinju. Visok i krupan, Konstantin Karpenko je bio zgodan muškarac za kojim su se mlade žene i dalje okretale. Na njegovom ogrubelom licu isticali su se žbunasti brkovi, koje je Aleksandar čupkao kad je bio dete, što se već nekoliko godina nije usuđivao da radi. Konstantin se sručio na klupu naspram sina.

– Večera će biti gotova tek za pola sata – rekla je Elena sekući krompir.

– Moramo da govorimo samo engleski kad god smo sami – rekao je Konstantin.

– Zašto? – pitala je Elena na ruskom. – Nikad nisam upoznala nijednog Engleza, i ne mislim da ikad hoću.

– Zato što će Aleksandar, ako dobije tu stipendiju i ode u Moskvu, morati tečno da govori jezik naših neprijatelja.

– Ali, tata, Britanci i Amerikanci su se u ratu borili uz nas.

– Uz nas, da – rekao je otac – ali samo zato što su nas smatrali manjim od dva zla. – Aleksandar je malo razmislio o tome kad je njegov otac ustao. – Da odigramo partiju šaha dok čekamo? – pitao je. Aleksandar je klimnuo glavom. Njegov omiljeni deo dana. – Poređaj figure dok ja operem ruke.

Kad je Konstantin izašao iz prostorije, Elena je prošaputala: – Zašto ga, za promenu, ne pustiš da pobedi?

– Nikad – odgovorio je Aleksandar. – U svakom slučaju, primetio bi da ga puštam i prebio me. – Otvorio je fioku kuhinjskog stola i izvadio staru drvenu tablu i kutiju sa šahovskim figurama, od kojih je jedna nedostajala, pa je svake večeri plastični slanik zamenjivao lovca.

Pre nego što se otac vratio, Aleksandar je pomerio kraljevog pešaka dva polja napred. Konstantin je odmah odgovorio pomerajući daminog pešaka jedno polje napred.

– Kako je bilo na utakmici? – pitao je.

– Pobedili smo tri nula – rekao je Aleksandar i pomerio konja s damine strane.

– Još jedna pobeda bez primljenog gola, čestitam – kazao je Konstantin. – Iako si najbolji golman koga je škola imala godinama unazad, još važnije je da dobiješ tu stipendiju. Pretpostavljam da ti ništa nisu javili?

– Ništa – rekao je Aleksandar i odigrao sledeći potez. Prošlo je nekoliko trenutaka pre nego što je otac uzvratilo. – Tata, smem li da pitam jesi li nabavio ulaznice za subotnju utakmicu?

– Nisam – priznao je otac ne dižući pogled s table. – Veća su retkost od device na Nevskom prospektu.

– Konstantine! – rekla je Elena. – Možeš da se ponašaš kao lučki radnik kad si na poslu, ali ne i kod kuće.

Konstantin se široko osmehnuo sinu. – Ali tvoj ujka Kolja je obećao dve ulaznice za tribine, a kako mene utakmica ne zanima... – Aleksandar je poskočio od radosti, a otac je povukao naredni potez, zadovoljan što je odvuкао sinu pažnju.

– Mogao si da imaš ulaznica koliko ti je volja – kazala je Elena – samo da si pristao da se učlaniš u Partiju.

– To nije nešto što sam voljan da uradim, kao što dobro znaš. *Quid pro quo*. To je izraz koji sam naučio od tebe – rekao je Konstantin, gledajući sina. – Nikad ne zaboravi da ti ljudi uvek očekuju nešto zauzvrat, a ja nisam spreman da pustim prijatelje niz vodu za dve ulaznice za fudbalsku utakmicu.

– Ali godinama nismo igrali u polufinalu kupa – rekao je Aleksandar.

– I verovatno nećemo ponovo za mog života. Ali potrebno je mnogo više od toga da bih se učlaniо u Komunističku partiju.

– Vladimir je već pionir i učlaniо se u Komsomol – rekao je Aleksandar nakon što je povukao sledeći potez.

– Nimalo iznenađujuće – kazao je Konstantin. – Inače ne bi imao izgleda da radi za KGB, što je prirodno stanište takvih beskičmenjaka.

Aleksandru je ponovo popustila koncentracija. – Zašto si uvek tako strog prema njemu, tata?

– Jer je prevrtljivo malo đubre, baš kao njegov otac. Nikad mu ne poveravaj tajne jer će ih i pre nego što stigneš kući preneti KGB-u.

– Nije on tako pametan – rekao je Aleksandar. – Iskreno, potrebno mu je mnogo sreće da se upiše na državni univerzitet.

– Možda nije pametan, ali lukav je i bezobziran, što je opasna kombinacija. Veruj mi, prodao bi rođenu majku za ulaznicu za finale kupa, verovatno i za polufinale.

– Večera je spremna – rekla je Elena.

– Da proglasimo remi? – pitao je Konstantin.
– Nipošto, tata. Matiraću te za šest poteza, kao što znaš.
– Prekinite da se prepirete – rekla je Elena – i postavite sto.
– Kad sam te poslednji put pobedio? – pitao je Konstantin, dok je obarao kralja na tablu.

– Devetnaestog novembra 1967 – rekao je Aleksandar kad su ustali i rukovali se.

Aleksandar je spustio slanik na sto i vratio figure u kutiju, dok je otac uzeo tri tanjira s police iznad sudopere. Aleksandar je otvorio kuhinjsku fioku i izvadio tri noža i tri viljuške različitog izgleda. Setio se pasusa u *Ratu i miru* koji je upravo preveo. Porodica Rostov obično je imala obrok s pet jela (bolja reč nego „večera“... promeniće to kad se vrati u svoju sobu), a za svako jelo imali su poseban srebrni pribor. Ta porodica je takođe imala desetak slugu u livrejama, koji su stajali iza svake stolice da poslužuju obrok koji su spremila trojica kuvara, koji izgleda nikad nisu napuštali kuhinju. Ali Aleksandar je bio siguran da Rostovi nisu imali boljeg kuvara od njegove majke, inače ne bi radila u oficirskom klubu.

Jednog dana... rekao je sebi dok je završavao s postavljanjem stola pa seo na klupu naspram oca. Elena im se pridružila noseći večernji obrok, koji je podelila na tri porcije, ali nejednake. Debeli odrezak koji je, zajedno s paškanatom i krompirom bio „repatriiran“ – to je reč koju ju je Aleksandar naučio, isečen je na dva dela. – Ne rasipaj, pa ćeš imati – umela je da kaže na oba jezika.

– Imam sastanak u crkvi večeras – rekao je Konstantin dok je uzimao viljušku. – Ali neću ostati predugo.

Aleksandar je isekao odrezak na nekoliko komada pa svaki zalogaj polako žvakao i naizmenično uzimao hleb i vodu. Ostavio je paškanat za kraj. Njegov bljutav ukus ostao mu je u ustima. Nije bio siguran da mu se sviđa. U *Ratu i miru*,

paškanat su jele samo sluge. Nastavili su da razgovaraju na engleskom dok su uživali u obroku.

Konstantin je popio vodu, obrisao usta rukavom sakoa, ustao i bez reči izašao iz kuhinje.

– Možeš da se vratiš svojim knjigama, Aleksandre. Meni za ovo neće trebati mnogo vremena – rekla je majka i odmah-nula rukom.

Aleksandar ju je rado poslušao. Kad se vratio u svoju sobu, zamenio je reč „večera“ rečju „obrok“ pre nego što je okrenuo sledeću stranu i nastavio s prevođenjem Tolstojevog remek-dela. *Francuzi su napredovali ka Moskvi...*

Kad je napustio stambenu zgradu i izašao na ulicu, Konstantin nije znao da ga nečije oči posmatraju.

Vladimir je besciljno zurio kroz prozor ne mogavši da se usredsredi na učenje, kad je uočio druga Karpenka kako napušta zgradu. Bio je to treći put te nedelje. Kuda ide u ovo doba večeri? Možda bi trebalo da sazna. Brzo je napustio svoju sobu i na prstima pošao predsobljem. Čuo je glasno hrkanje iz dnevne sobe, a kad je provirio, video je oca skljojkanog u prastaraj fotelji od konjske dlake, s praznom bocom votke na podu kraj sebe. Tiho je otvorio i zatvorio ulazna vrata, a onda se sjurio niz kamene stepenice i izašao na ulicu. Gledajući nalevo, uočio je gospodina Karpenka kako skreće iza ugla i po-hitao je za njim, usporavajući tek kad je stigao da kraja ulice.

Provirio je iza ugla i posmatrao kako drug Karpenko ulazi u Crkvu Apostola Andrije. *Kakvo gubljenje vremena*, pomislio je Vladimir. KGB nije bio oduševljen Pravoslavnom crkvom, ali ona nije bila zabranjena. Nameravao je da se okrene i vrati kući, kad se iz senke pojavio još jedan muškarac koga nikad nije nedeljom viđao u crkvi.

Vladimir se trudio da ostane skriven dok je polako išao prema crkvi. Gledao je kako još dva muškarca dolaze iz drugog

smera i brzo ulaze, a onda se ukočio kad je čuo korake iza sebe. Preskočio je preko zida i legao na zemlju pa sačekao da onaj čovek prođe i onda se odšunjabo između nadgrobniha spomenika do zadnjeg dela crkve i ulaza koji su koristili samo članovi crkvenog hora. Pritisnuo je tešku kvaku i opsovao kad se vrata nisu otvorila.

Gledajući oko sebe, primetio je napola otvoren prozor iznad. Nije mogao da ga dosegne, tako da se, koristeći grubu kamenu ploču kao stepenik, odbacivao od zemlje. U trećem pokušaju je uspeo da dosegne okapnicu i uz ogroman napor se podigao i provukao mršavo telo kroz prozor, a onda doskočio na pod na drugoj strani.

Vladimir je tiho prošao kroz crkvu i stigao do oltara, iza koga se sakrio. Kad mu je srce počelo da kuca gotovo normalno, provirio je iza oltara i video desetak muškaraca kako, zadubljeni u razgovor, sede na stolicama za članove hora.

– Kad ćeš podeliti svoju ideju sa ostatkom radničke klase? – pitao je jedan od njih.

– Sledeće subote, Stepane – rekao je Konstantin – kad svi naši drugovi budu na mesečnom sastanku. Nikad neću imati bolju priliku da ih ubedim da nam se pridruže.

– Ni nagoveštaja nekim od starijih radnika šta imaš na umu? – pitao je neko.

– Ne. Iznenađenje nam je jedini izgled za uspeh. Ne moramo da obavestimo KGB šta smeramo.

– Ali sigurno imaju špijune u ovoj prostoriji, koji slušaju svaku tvoju reč.

– Svestan sam toga, Mihaile. Ali jedino što će dotad moći da prenesu svojim gospodarima je snaga podrške za formiranje nezavisnog sindikata.

– Premda ne sumnjam da će te ljudi podržati – rekao je četvrti glas – nema tih podsticajnih reči koje mogu da zaustave metke. – Nekoliko ljudi je sumorno klimnulo glavom.

– Kad u subotu održim govor – rekao je Konstantin – KGB će se brinuti da ne uradi nešto tako glupo, jer ako uradi, ljudi će ustati kao jedan, a oni nikad neće uspeti da vrate tog duha u bocu. Ali Jurij je u pravu – nastavio je. – Svi vi mnogo rizikujete za cilj u koji sam dugo verovao tako da, ako neko želi da se predomisli i napusti grupu, sad je trenutak da to uradi.

– Među nama nema izdajnika – rekao je neki drugi glas, dok je Vladimir prigušivao kašalj. Svi su ustali da pozdrave Karpenka kao svog vođu.

– Onda ćemo se ponovo sastati u subotu ujutro. Dotad moramo da ćutimo i čuvamo tajnu.

Vladimirovo srce je tuklo kao ludo dok su se ti muškarci rukovali i jedan po jedan izlazili iz crkve. Nije se pomerio dok nije čuo kako se zatvaraju velika zapadna vrata i ključ okreće u bravi. Onda je odjurio do crkvene riznice i, pomoću stoličice, provukao se kroz prozor, držeći se za okapnicu pre nego što je skočio na zemlju kao iskusan rvač. Bila je to jedina disciplina u kojoj Aleksandar nije bio bolji od njega.

Svestan da nema vremena za gubljenje, Vladimir je potrčao u suprotnom smeru od gospodina Karpenka, prema ulici u kojoj nije bio potreban znak ZABRANJEN ULAZAK, jer samo su partijski zvaničnici smeli da uđu u Aveniju Tereškove. Znao je tačno gde živi major Poljakov, ali pitao se ima li hrabrosti da pokuca na njegova vrata tako kasno uveče. U bilo koje doba dana ili noći, kad smo već kod toga.

Kad je stigao do te ulice sa olistalim drvećem i urednim kamenim pločnikom, Vladimir je stao i zagledao se u kuću, gubeći hrabrost sa svakom narednom sekundom. Na kraju je skupio dovoljno hrabrosti da priđe ulaznim vratima i taman je nameravao da pokuca kad ih je naglo otvorio muškarac koji nije voleo da ga iznenade.

– Šta želiš, dečko? – pitao je major, hvatajući neželjenog posetioca za uvo.

– Imam informaciju – rekao je Vladimir – a kad ste prošle godine posetili našu školu u potrazi za regrutima, rekli ste nam da je informacija zlata vredna.

– Bolje ti je da je to nešto dobro – rekao je Poljakov, koji je nastavio da drži dečaka za uvo dok ga je vukao unutra. Zalu-pio je vrata za sobom. – Pričaj.

Vladimir je detaljno izvestio o svemu što je čuo u crkvi. Kad je završio, zavrtnjeje uveta zamenjeno je spuštanjem ruke na rame.

– Da li si prepoznao ikog osim Karpenka? – upita Poljakov.

– Ne, gospodine, ali pomenuo je imena Jurij, Mihail i Stepan.

Poljakov je zapisao sva imena pre nego što je rekao: – Ideš li na utakmicu u subotu?

– Ne, gospodine, karte su rasprodate, a moj otac nije mogao...

Kao neki mađioničar, načelnik KGB-a izvadio je jednu ulaznicu iz unutrašnjeg džepa i predao je svom najnovijem regrutu.

Konstantin je tiho zatvorio vrata spavaće sobe, ne želeći da probudi suprugu. Izuo je teške čizme, svukao se i legao u krevet. Ako ujutro ode dovoljno rano, neće morati da objašnjava Eleni šta su on i njegovi sledbenici naumili, i još važnije, šta je planirao za subotnji sastanak. Bolje da misli da negde pije, čak i da ima ljubavnicu, nego da se optereti istinom. Znao je da će ona pokušati da ga ubedi da ne održi spremljeni govor.

Uostalom, nisu živeli ni tako loše, naprosto ju je čuo kako ga podseća. Stanovali su u stambenoj zgradi koja ima struju i

vodu. Ona je radila kao kuvarica u oficirskom klubu, a Aleksandar je čekao vesti o stipendiji za taj prestižni *Institut za strane jezike* u Moskvi. Šta bi još mogli da traže?

Da jednog dana svi mogu da očekuju takve povlastice, rekao bi joj Konstantin.

Ležao je budan, smišljajući govor u glavi, jer nije smeo da ga zapiše. Ustao je u pet i trideset, ponovo se trudeći da ne probudi suprugu. Umio se ledenom vodom, ali nije se obrijao, a onda je obukao kombinezon i košulju od grubog platna, pre nego što je obuo iznošene, okovane čizme. Iskrao se iz spavaće sobe i iz kuhinje uzeo svoju kutiju za ručak: kobasica, kuvano jaje, glavica crnog luka, dva komada hleba i sir. Samo pripadnici KGB-a jeli su bolje.

Tiho je zatvorio ulazna vrata za sobom i krenuo niz kamene stepenice pre nego što je izašao na praznu ulicu. Uvek je hodao tih šest kilometara do posla izbegavajući prepune autobuse koji su vozili radnike do luke i natrag. Ako želi da preživi i nakon subote, mora da bude u dobroj formi, kao dobro uvežban vojnik na ratištu.

Kad god bi se na ulici mimoišao s nekim kolegom, Konstantin je uvek podrugljivo salutirao. Neki su mu uzvraćali salutiranjem, drugi su klimali glavom, a retki, kao loši Samaritani, skretali su pogled. Kao da su im brojevi partijskih knjižica bili istetovirani na čelima.

Konstantin je sat kasnije stigao pred kapiju doka i prijavio se. Kao poslovođa, voleo je da stigne prvi i ode poslednji. Hodao je dokom razmišljajući o svom prvom radnom zadatku tog dana. Jedna podmornica na putu za Odesu na Crnom moru upravo je pristala uz dok 11, da dopuni gorivo i zalihe hrane pre nego što nastavi plovidbu, ali to će se dogoditi tek za sat vremena. Samo najpouzdaniji ljudi smeće tog jutra da priđu doku 11.

Konstantinove misli odlutale su do sinoćnjeg sastanka. Nešto nije bilo kako treba, ali nije tačno znao šta. Možda je to bio neko, a ne nešto, pitao se, dok je veliki kran na suprotnom kraju doka počinjao da diže svoj teški teret i polako ga prenosi ka podmornici koja je čekala na doku 11.

Vozač kрана bio je pažljivo odabran. Mogao je da utovari teret u potpalublje iako je sa strana ostalo svega po nekoliko centimetara prostora. Ali ne i tog dana. Tog dana je utovarivao burad s gorivom u podmornicu koja mora danima da ostane ispod vode, ali taj zadatak je takođe zahtevao veliku preciznost. Jedna srećna okolnost... tog jutra nije bilo vetra.

Konstantin je pokušao da se usredsredi da još jednom ponovi govor. Sve dok niko od njegovih kolega ne otvori usta, bio je siguran da će sve doći na svoje mesto. Osmehnuo se.

Vozač dizalice je bio zadovoljan svojom dobrom procedurom. Teret je bio savršeno uravnotežen i miran. Sačekao je samo još časak pre nego što je pažljivo gurnuo dugu polugu napred. Velika stezaljka se otvorila i tri bureta goriva su spuštена. Pala su na dok. U dlaku precizno. Konstantin Karpenko je pogledao uvis, ali bilo je prekasno. Ostao je na mestu mrtav. Stravična nesreća za koju neće biti krivca. Čovek u kabini je znao da mora da nestane pre nego što dođe prva smena. Vratio je kran na svoje mesto, ugasio motor, izašao iz kabine i krenuo da se spušta niz merdevine.

Trojica kolega su ga čekala kad se spustio na dok. Osmehnuo se drugovima, a nije primetio petnaest centimetara dugo nazubljeno sečivo pre nego što mu se zarilo duboko u stomak pa se onda još nekoliko puta okrenulo. Druga dvojica su ga držala dok nije prestao da stenje. Vezali su mu ruke i noge pre nego što su ga bacili u vodu. Pojavio se triput pre nego što je nestao ispod površine. Nije se tog jutra zvanično prijavio

prilikom dolaska na posao, tako da će proći neko vreme pre nego što neko primeti njegov nestanak.

Sahrana Konstantina Karpenka održana je u Crkvi Apostola Andrije. Ožalošćenih je bilo tako mnogo da se red protegao do ulice, mnogo pre nego što je hor ušao u brod.

Episkop koji je održao govor opisao je Konstantinovu smrt kao tragičnu nesreću. Doduše, on je bio jedan od retkih ljudi koji su verovali u zvanično saopštenje zapovednika doka, i to tek nakon što su je odobrili iz Moskve.

Tu blizu su stajala dvanaestorica koja su znala da to nije nesreća. Izgubili su svog vođu, a obećanje KGB-a da će sprovesti temeljnu istragu nije pomagalo njihovoj borbi, jer su državne istrage obično trajale nekoliko godina pre donošenja zaključaka, a tada će proći pravo vreme za njih.

Samo su rođaci i bliski prijatelji stajali kraj groba da odaju poslednju počast. Elena je bacila malo zemlje na kovčeg dok je telo njenog muža polako spuštano u zemlju. Aleksandar je naterao sebe da zadrži suze. Ona je plakala, ali pomerila se unazad i uhvatila sina za ruku, što nije radila godinama. Bio je iznenada svestan da je, uprkos mladosti, sada on glava porodice.

Pogledom je potražio Vladimira, napola skrivenog iza svih ostalih, s kojim nije razgovarao od očeve smrti. Kad su im se pogledi sreli, njegov najbolji prijatelj je brzo skrenuo pogled. Očeve reči odjekivale su u Aleksandrovom umu. *On je lukav i bezobziran. Veruj mi, prodao bi rođenu majku za ulaznicu za finale kupa, verovatno i za polufinale.* Vladimir nije mogao da odoli i rekao je Aleksandru da je dobio ulaznicu za sedenje na tribini za subotnju utakmicu, mada nije hteo da kaže ko mu ju je dao ili šta je morao da uradi da bi je dobio.

Aleksandar je samo mogao da se zapita koliko bi daleko Vladimir išao da ga prime u KGB. Shvatio je odmah da više nisu prijatelji. Nakon nekoliko minuta, Vladimir je odjurio, baš kao Juda u noć. Uradio je sve osim što nije poljubio u obraz Aleksandrovog oca.

Elena i Aleksandar su ostali da kleče kraj groba dugo pošto su svi otišli. Kad je konačno ustala, Elena je morala da se zapita šta li je njen muž uradio da izazove ovakav bes. Samo članovi Partije najispranijeg mozga mogli su da prihvate zvanično saopštenje da je nakon tragične nesreće vozač dizalice izvršio samoubistvo. Čak se i Leonid Brežnjev, generalni sekretar Partije, pridružio toj obmani, a portparol Kremlja je objavio da je drug Konstantin Karpenko proglašen za Heroja Sovjetskog Saveza i da će njegova udovica primati punu državnu penziju.

Elena je već svu svoju pažnju usmerila na preostalog muškarca u svom životu. Odlučila je da se preseli u Moskvu, pronade neki posao i uradi sve što može u korist karijere svog sina. Ali nakon dugog razgovora sa svojim bratom Koljom, nevoljno je prihvatila da mora ostati u Lenjingradu, i pokušati da nastavi kao da se ništa nije dogodilo. Imaće sreće ako zadrži sadašnji posao, jer su se pipci KGB-a pružali daleko mimo njenog nebitnog postojanja.

U subotu, u polufinalu sovjetskog kupa, *Zenit* je pobedio *Odesu* s dva prema jedan, i prošao u finale s *Torpedom* iz Moskve.

Vladimir se već trudio da smisli šta da uradi kako bi obezbedio ulaznicu.

2.

Aleksandar

Elena se probudila rano, još nenaviknuta da spava sama. Kad je spremila Aleksandru doručak i ispratila ga u školu, sredila je stan, obukla kaput i otišla na posao. Kao i Konstantin, volela je da hoda do dokova i da ne mora hiljadu puta da ponovi: *Baš ste ljubazni.*

Razmišljala je o smrti jedinog muškarca koga je volela. Šta su to skrivali od nje? Zašto niko ne želi da joj kaže istinu? Moraće da odabere pravi trenutak i pita svog brata, za koga je bila sigurna da zna mnogo više nego što je spreman da prizna. A onda je pomislila na svog sina, koji bi uskoro trebalo da dobije rezultate završnog ispita.

Konačno je pomislila na svoj posao, koji nije smela da izgubi dok je Aleksandar u školi. Da li je državna penzija nagoveštaj da je više ne žele? Da li je njeno prisustvo stalno podsećalo sve da je njen muž umro? Ali dobro je radila svoj posao, i zbog toga je radila u oficirskom klubu, a ne u radničkoj menzi.

– Drago mi je što ste se vratili, gospođo Karpenko – rekao je stražar na kapiji kad se prijavila.

– Hvala vam – odgovorila je Elena.

Dok je prolazila, nekoliko lučkih radnika skinulo je kape i reklo joj „Dobro jutro“, podsećajući je koliko je Konstantin bio omiljen.

Kad je ušla na zadnji ulaz oficirskog kluba, Elena je okačila kaput, vezala kecelju i otišla u kuhinju. Pogledala je dnevni

jelovnik, što je prvo radila svakog jutra. Supa od povrća i pita od teletine. Mora da je petak. Počela je da pregleda meso, a trebalo je iseći povrće i oljuštiti krompire.

Jedna nežna ruka spustila joj se na rame. Elena se okrenula i videla druga Akimova, koji joj se saosećajno osmehivao.

– Služba je bila divna – rekao je njen šef. – Ali Konstantin je to zaslužio. – Još jedna osoba koja je očigledno znala istinu, ali nije bila spremna da je izgovori. Elena mu se zahvalila, ali nije prestala da radi dok sirena nije oglasila jutarnju pauzu. Okačila je keclju i pridružila se Olgi u dvorištu. Njena prijateljica je uživala u polovini jučerašnje cigarete, i dodala je opušak Eleni.

– Ovo je bila paklena nedelja – rekla je Olga – ali svi smo se pobrinuli da ne izgubiš posao. Lično sam se potrudila da jučerašnji ručak bude grozan – dodala je duboko udišući. – Supa je bila hladna, meso prekuvano, povrće gnjecavo, a neko je zaboravio da napravi sos. Svi oficiri su pitali kad ćeš se vratiti.

– Hvala ti – kazala je Elena i poželela da zagrlji prijateljicu, ali sirena se ponovo oglasila.

Aleksandar nije plakao na očevoj sahrani. I kad je Elena stigla kući te večeri i zatekla ga kako sedi u kuhinji i jeca, shvatila je da to može biti samo jedno.

Sela je na klupu kraj njega i zagrlila ga.

– Stipendija nikad nije ni bila tako važna – rekla je. – Sama činjenica da su te primili na *Institut za strane jezike* velika je čast.

– Ali nisu me primili nigde – kazao je Aleksandar.

– Čak ni da studiraš matematiku na državnom fakultetu?

Aleksandar je odmahnuo glavom. – Naređeno mi je da se javim na dokove u ponedjeljak ujutro, gde ću dobiti radni raspored.

– Nikad! – rekla je Elena. – Buniću se.

– Niko te neće slušati, mama. Jasno su rekli da nemam drugog izbora.

– A šta je s tvojim prijateljem Vladimirom? Hoće li ti se i on pridružiti na dokovima?

– Ne. Ponuđeno mu je mesto na državnom univerzitetu. Počinje u septembru.

– Ali bolji si od njega iz svih predmeta.

– Osim u izdaji – rekao je Aleksandar.

Kad je narednog ponedjeljka pre ručka major Poljakov ušao u kuhinju, pohotno je pogledao Elenu, kao da je i ona na jelovniku. Major nije bio viši od nje, ali mora da je bio dvostruko teži, što je, šalila se Olga, bio kompliment njenom kivanju. Poljakov je imao zvanje šefa obezbeđenja, ali svi su znali da radi za KGB i da je potčinjen direktno komandantu luke, tako da su čak i kolege oficiri zazirali od njega.

Ubrzo se taj pohotljiv pogled pretvorio u zagledanje Eleninog najnovijeg jela. Dok su ostali oficiri povremeno svraćali u kuhinju da štrpnu malo hrane, Poljakovljeva šaka je nju pogladila po leđima i zaustavila se na njenoj zadnjici. Priljubio se uz nju. „Vidimo se nakon ručka“, prošaputao joj pre nego što se pridružio ostalim oficirima u trpezariji. Elena je osetila olakšanje kad ga je sat kasnije videla da žurno izlazi iz zgrade. Nije se vratio pre nego što je ona otišla, ali se bojala da je to samo pitanje vremena.

* * *

Kolja je krajem dana svratio do kuhinje da obiđe sestru. Elena je pustila vodu u sudoperi pre nego što mu je podnela detaljan izveštaj o tome šta je morala da istrpi tog popodneva.

– Niko od nas ne može da ti pomogne oko Poljakova – kazao je Kolja. – Ne ako želimo da zadržimo posao. Dok je Konstantin bio živ, ne bi se usudio da te pipne, ali sad... ništa ga ne sprečava da te doda na dug spisak žena koje se nikad neće žaliti. Pitaj svoju prijateljicu Olgu.

– Ne moram. Ali nešto što je Olga danas rekla navelo me je da shvatim kako sigurno zna zašto je Konstantin ubijen, i ko je odgovoran. Očigledno se previše boji da išta kaže, tako da je možda vreme da mi ti kažeš istinu. Da li si bio na tom sastanku?

– To je bila tragična nesreća – rekao je Kolja.

Elena se nagnula napred i prošaputala: – Da li je i tvoj život u opasnosti? – Njen brat je klimnuo glavom i ćutke napustio kuhinju.

Elena je te noći ležala u krevetu i razmišljala o svom mužu. Deo nje i dalje nije bio spreman da prihvati da ga više nema. Nije joj pomagalo ni to što je Aleksandar obožavao svog oca, i što se uvek trudio da zadovolji njegove nemoguće standarde. Ti standardi su sigurno bili razlog što je Konstantin žrtvovao svoj život, a istovremeno su njegovog sina osudili da ostatak života provede kao lučki radnik.

Elena se nadala da će njen sin raditi u Ministarstvu spoljnih poslova, i da će ona živeti dovoljno dugo da ga vidi kao ambasadora. Ali to se neće dogoditi. *Ako hrabri ljudi nisu spremni da rizikuju zbog onog u šta veruju*, jednom joj je rekao Konstantin, *onda se ništa neće promeniti*. Elena je samo žalila

što njen muž nije bio plašljiviji. Ali opet, da je bio, možda se ona ne bi tako beznadežno zaljubila u njega.

Elenin brat Kolja bio je treći u hijerarhiji u luci, ali Poljakov ga očigledno nije smatrao pretnjom jer je zadržao svoj posao posle Konstantinove „tragične nesreće“. Ono što Poljakov nije znao jeste da je Kolja mrzeo KGB više nego njegov zet, i mada je izgledalo da ne želi da talasa, već je spremao osvetu, koja neće uključivati držanje vatrenih govora, mada će zahtevati potpuno istu hrabrost.

Sutradan nakon radnog vremena Elena se iznenadila kad je videla da je brat čeka ispred kapije luke.

– Ovo je prijatno iznenađenje – kazala je kad su krenuli kući.

– Možda se predomisliš kad čuješ šta imam da kažem.

– Ima li to veze sa Aleksandrom? – pitala je zabrinuto Elena.

– Bojim se da ima. Počeo je loše. Odbija da sluša naređenja i otvoreno izražava prezir prema KGB-u. Danas je rekao jednom nižem oficiru da odjebe. – Elena se stresla. – Moraš da mu kažeš da se smiri, jer neću još dugo moći da ga štitim.

– Bojim se da je nasledio očevu nepokolebljivu svojeglavost – rekla je Elena – a ništa od njegove uzdržanosti ili mudrosti.

– A i ne pomaže mu to što je pametniji od svih oko sebe, uključujući i oficire KGB-a – kazao je Kolja. – A svi oni to znaju.

– Ali šta mogu da uradim kad me više ne sluša?

Neko vreme su ćutke hodali, a Kolja je ponovo progovorio kad je bio siguran da ih niko neće čuti. – Možda imam rešenje. Ali ne mogu to da izvedem bez tvoje pomoći. – Zastao je. – I Aleksandrove.

Kao da Elenini problemi kod kuće nisu bili dovoljno složeni, stvari na poslu su postale gore, jer je major počeo sve otvorenije da joj se nabacuje. Razmišljala je da mu polije nemirne šake vrelom vodom, ali nije se usuđivala da misli o posledicama.

Otpriblike nedelju dana kasnije, dok je čistila kuhinju pred povratak kući, Poljakov se doteturao, očigledno pijan, i krenuo ka njoj otkopčavajući pantalone. Baš kad je nameravao da spusti znojavu šaku na njene grudi, jedan mlađi oficir je utrčao i rekao kako komandant mora odmah da ga vidi. Poljakov nije mogao da sakrije ljutnju pa je na odlasku prosiktao Eleni: – Ne idi nikud. Vратиću se kasnije. – Elena je bila toliko uplašena da nije izašla iz kuhinje više od sat vremena. Ali onog trena kad se sirena konačno oglasila, navukla je kaput i bila među prvima koji su izašli.

Kad joj se te večeri brat pridružio, preklinjala ga je da joj iznese pojedinosti svog plana.

– Mislio sam da si rekla kako je to previše rizično.

– Jesam, ali to je bilo pre nego što sam shvatila kako više ne mogu da izbegnem Poljakovljeve nasrtaje.

– Rekla si mi da bi mogla da podneseš čak i to, sve dok Aleksandar ne sazna.

– Ali kad bi saznao – tiho je rekla Elena – možeš li da zamisliš šta bi uradio? Kaži mi šta si smislio jer sam spremna na sve.

Kolja se nagnuo napred i sipao sebi čašu votke pre nego što je polako počeo da joj objašnjava svoj plan. – Kao što znaš, nekoliko stranih plovila svake nedelje istovaruje teret u luci, a mi moramo da ih okrenemo što pre kako bi drugi brodovi došli na njihovo mesto. To je moja odgovornost.

– Ali kako će nam to pomoći? – pitala je Elena.

– Kad se s broda istovari roba, počinje utovar. A pošto ne žele svi vreće soli ili sanduke votke, neki brodovi napuštaju luku prazni. – Elena je ćutala, a njen brat je nastavio. – U petak treba da stignu dva broda, koji će, nakon istovara robe, u subotu prazni napustiti luku. Ti i Aleksandar možete da se sakrijete u jednom od njih.

– Ali ako nas uhvate, završićemo u stočnom vozu za Sibir.

– Zato je važno da pokušamo ove subote, jer nam situacija ide u prilog.

– Zašto? – pitala je Elena.

– FK *Zenit* igra protiv *Torpeda* iz Moskve u finalu Sovjetskog kupa, i gotovo svi oficiri će sedeti u nekoj loži na stadionu, navijajući za Moskvu, dok će većina radnika navijati za domaći tim sa tribina. Imaćemo tri sata koje možemo da iskoristimo, a kad sudija označi kraj utakmice, ti i Aleksandar biste bili na putu u svoj novi život u Londonu ili Njujorku.

– Ili Sibiru?